

МИЛИЦА ЈЕФТИМИЈЕВИЋ ЛИЛИЋ

ПОКАЈНА ЉУБА СТРАХИЊИЋА БАНА, АНЂЕЛИЈА

Као пред олују коју најављују густе ниски и тамни облаци, тако су и пред бој на Косову одасвуд стизали пригушени гласови пуни стрепње о ужасу који се ближи. О надирању силне турске војске. О губитку слободе.

Анђелија је стајала на чардаку загледана у злослутно небо. Одозго са Ловца допирало је потмуло хукање сове. Знала је шта најављује.

Страхиња Бановић, њен муж, био је закупљен припремама за одлазак на Косово равно. Бринуо је што их, његову већ онемоћалу мајку и њу, своју вољену жену, оставља само са слугом Милутином, али сматрао је да су Турци сада сконцентрисанији на предстојећи бој и да неће бити невоља у његовом одсуству.

Анђелија, чије срце није престало да куца за несуђеним Иваном Косанчићем, никада се није свом душом предала мужу иако ју је обасипао пажњом и уважавањем. Његова мајка, осећајући ту хладноћу, а знајући да њен син заслужује да буде жарко вољен, кињила ју је. Кад би се Анђелија побунила, она би јој пребацила да је ни њена породица не воли, да је не обилазе и да су у својој похлепи сви стали уз Милицу која има моћнијег мужа кнеза Лазара. Те речи Анђелију су дубоко погађале. Она је свим срцем волела родитеље, своју чувену браћу Југовиће на које је била поносна и своју моћну сестру кнегињу Милицу. Но, нико од њих није имао времена ни воље да јој поклони довољно пажње, да јој се загледа у опустелу душу која се још увек није могла сасвим прибити уз племенитог и наочитог јунака какав је био Страхињић бан. Гајила је дубоко поштовање према њему, али то није било исто што је и он осећао према њој, увек задивљен њеном појавом.

Прикривала је то колико год је могла. Знао је он зашто се њен поглед спушта пред њим уместо да на жар у његовим зеницама блесну и њене. Али, прећутно су живели свој брачни живот како то правила налажу. Он, срећан што је има, она захвална што је не криви за прави одјек његове љубави у себи.

Бринула је пред његов полазак. Донела му је своју бројаницу да га чува. Он је био ганут. Чинило му се да му је тако предала и комадић срца, оног што никад до краја није освојио. Пошао је до манастира да се помоли пред пут. Молио се да сачувају Косово, да зауставе моћну отоманску силу, да његова породица без невоља дочека да им се жив врати.

Кад је Страхинић бан замакао понад Јошевика, Анђелија осети како је сад одговорност за дом на њој, побрину се да утеша његову уплахирену мајку, замоли слугу Милутина да још једном провери чврсто затворену капију и крену на починак осећајући се самом и бескорисном.

Никад јасно као тад не виде како је изнутра празна. Како јој је нешто драгоцено промакло а да га није спознала у раскоши свог удобног живота. Остала је непозната сама себи. То нешто дубоко у њој што је тињало, гонило у осаму, остало је неоткривено.

Изненадан снажан тресак о капију пробуди је из омамљујуће летаргије.

Силни Валх Алија, на коњу упаде у двор гласно је дозивајући.
Збуњена похита на чардак вучући:

– Шта је Силни Влах Алија, дошао си да се јуначиш над женама. Ако си такав јунак, што не идеш на Косово да се покажеш.

– Мало већи бој ја овде бијем. Ловим златну кошуту успаваног срца. Одавно те меркам. Твој див јунак кога сви славе није успео да ти освоји срце. Оно мене чека. Памтим да си ме гледала још као мала, узалуд си се трудила да том погледу даш презрив израз. Јасно видим да на твом лицу не блиста срећа задовољне жене. Мислиш ли да је највише што жена може, да служи мужу! Дођи да ти покажем шта је жена кад господари. Повешћу те у моје дворе да синеш. Што чамиш међу овим брдима. Није то за такву лепоту. Ми Турци знамо како да лепоти дамо прави значај. Дођи да те Силни Влах Алија пробуди да се расцветаш.

– Губи се несрећнице, мани се твоје слаткоречивости. Само ти име каже да си невера, издајница, лажни Турчин!

– Немој тако, голубице, мањи поток у већи увире, такав је закон природе. Издаћеш и ти кад те обљуби Силни Влах Алија.

– Никад...

Цикну Анђелија и пусти седам бесних хртова на дрзнике што су упали у њен посед.

Но, силник се не повуче, у час се нађе пред њом.

– Лепа голубице, лако те могу савладати. Али, хоћу сама да пођеш.

– Никад, никад, уби ме никад... сиктала је Анђелија узмичући.

Слуге Силног Влах Алије ухватише мајку Страхињића бана и слугу Милутина спремни да крену.

Схвативши да ће их повести и сигурно погубити, Анђелија иступи пред Силног Влах Алију спремна да се преда, ако их пусти.

Ускоро су друмом низ Јошевик одјекивале тарабуке и даире као да пролазе сватови са младом. Скамењена Анђелија је мислила на препаднуту старицу и слугу Милутина који остадоше згранути оним што се збило.

Потом је дошла ноћ. Ноћ које не жели да се сећа, ноћ у којој се питала, зашто жена често мора да поднесе судбину беспомоћног плена. У детињству је увек неко био главни, прво отац, браћа, доминантнија сестра, мајка, која је уносила само синове. И можда по први пут схвати шта је то што јој је стално фалило. Осећај припадања. Никада јој нико није припадао на начин да је то учини потпуном нити им је она заиста припадала. Страхињић бан се трудио да јој то приушти, али неки отпор у њој није попуштао. Као да ју је сопствена породица учинила неспособном да се уз неког уцели и исцели. Да се осамостали и постане центар нечијег живота па и сопственог.

Тај зјап у њој и пред њом постаје још очигледнији пред овим дрзинком који јој управо наметао центар, који је хтео да је постави у чело свог (туђег) царства, да је изводи и да се хвали својом моћи чим је успео да је себи доведе. А она је само видела зјап, пукотину у коју тоне. Нити може да се уклопи у то ново и непознато небо нити може назад. Више никад не би било исто. Провело је ноћ с Турчином. Окаљана јој је чест. Без кривице крива. Проклета!

* * * * *

Опијен њеном близином Силни Влах Алија је задремао под чадором. Стража је била далеко да би на миру уживао у чарима поведе.

Опрезна, каква је била, Анђелија опази Карамана како најављује долазак господара.

– Земљо, отвори се да пропаднем.

Шапуну постиђена.

Несвесно продрма Силног Влах Алију упозоривиши га.

Утом Страхињић бан свом снагом насрну на њега.

Два дива сударише се жестоко и непомирљиво се борећи за њу. Одједном је постала свесна да је у центру окршаја, у центру свог прошлог и будућег живота. Који год га превагне неће бити добар по њу. Победи ли Бан вратиће се као прељубница. Победи ли Влах Алија остаће да живи као издајица и мужа и свог рода. Ком царству да се приволи.

И виде како Влах Алија надвдава, и да је јасно шта је чека.

Неочекивано Страхињић бан повика да му помогне. Зар да помогне својој пропасти, веровала је да је чека казна и од мужа и од оца, браће, мајке, сестре... Сви ће је презрети. Код Влах Али је биће цењена и заштићена. Биће то знак да је већи јунак, да је за њу хтео и главу да положи. То ће јој прибавити поштовање код његових.

Уместо да похита мужу и помогне му, она поможе Силном Влах Алији.

Но, гнев накупљен још у тазбини где је узалудно тражио помоћ, и сад ово Анђелијино издајство које је Страхињић бан муњевитом брзином схватио као узмак од страха жртве, и непромишљено срљање у пропаст, он доби надљудску снагу и учас смрви снажног безумника који је пружио руке ка његовој највећој драгоцености.

* * * * *

Страхињић бан је пришао Анђелији која је покушала да бежи, узео ју је као уплашено дете које у сну покушава да се сакрије од нечег само њему видљивог. Поставио ју је испред себе на ата и брзином муње изјахао из табора у којем је владала пометња због изненадне смрти Силног Влах Алије. Ни речи нису приговорили. Кад су стигли у Бањску, дочекао их је мук.

Мајка је скочила срећна што види да су се живи вратили. Слуга Милутин је метанисао захваљујући Богу што опет види господара. Пришао је Анђелији и клекнуо пред њу.

– Хвала ти, честита Госпођо, што си нам спасила животе. Знали смо да ће те наш господар избавити.

Страхињина мајка јој је, такође, пришла и помиловала је по коси исказујући захвалност. Нико није знао шта се тамо све збило.

Анђелија је немо стајала пред њима као кривац постиђена што је покушала да изда свог господара. Његово ћутање било је теже од било код прекора. Кад би бар нешто рекао, кад би је изградио, било би јој лакше. Његово залеђено лице одавало је дубок бол и повређеност. Није било речи којима би се то могло исказати.

Преморени, пошли су на починак.

Анђелија је прво отишла по воду.

Он је леђима био окренут и дрхтао је поред прозора гледајући у мрак.

Она је нагло пришла са чашом у руци... Позвала га је тихо.

– Господару!

Он се полако окренуо.

Тихо је спустила чашу пред њега и хитро извукла нож.

– Ето ти нож, пресуди ми и ево ти чаше молитвене. Опрштено ти је пред Богом. Бићу ти захвална да ме лишиш мука да целог живота кињим себе за недело које данас у страху починих.

Страхињић бан је ћутке гледао пред собом. Узео је нож и чашу и склонио их.

Потом је прихватио њене руке које су биле ледене и које су непрестано дрхтале.

– Све је то иза нас. У свом дому смо... Остало ћемо заборавити. Прибери се и не мисли више на оно што је било. Хајде, лези. И ја сам преморен, зажелео сам се сна у свом дому.

Убрзо потом ноћ спусти своја тешка крила на удолину у којој су били његови двори у центру малене Бањске.

Брзо је утонуо у сан опхрван тешким мислима о свим издајама које је проживео за тако кратко време.

* * * * *

Ноћ је била тиха и окрепљујућа. Пробудио се рано пре свих. Сав ужас претходних догађаја га је притиснуо као тешка планина.

Навукао је одежду и изјурио из куће. Узјахао је ата и похитао ка брду, ка Ловцу где је најчешће уживао у лову на јелене. Но немир га је гонио. Није ни погледао ка великој дубрави која га је увек смиривала. Слика Анђелијине руке, која нож пружа Силном Влах Алији, непрестано се враћала, гонила ватру у срце и сузе у очи... Бежао је од те слике.

Брзином муње прошао је кроз Ловац, Липовицу, Локву и спустио се према Долу. Још је било рано јутро. Нигде никог. Само он и бол. Попустио је узде и полако ишао не знајући где ће стати... Коњ је добро знао свог господара. Знао је његова расположења и прилагођавао се.

Носио га је сапатнички као да дели терет његове душе. Успорио је ход. Каскао је лагано осећајући да беже од онога што је на његовој души.

У једном моменту коњ застаде. Бановић сиђе и седе на земљу.

Коњ је мирно стајао у месту.

Наједном као да се земља затресе. Из Бановићевих очију грунуше сузе... Сав бол од страшних слика у души капао је непре-

стану, од речи које је чуо у тазбини запањен њиховом себичношћу. Истином да су спремни да се одрекну Анђелије, самим тим и њега... Њено несналажење... Није било лека тим ранама. Немо је јецао а поток суза се скупљао у ували. У неко доба исцрпљен задрема. Недуго потом пред њим се створи вила са мелемом за његову душу. Благо му дотаче срце и рече, оздравићеш. Нема бољег срца под небом од твога. Твоје сузе су свете јер су сузе праведника. Од њих ћу створити лековит извор да тече док је света и лечи сваку људску невољу. Устани да видиш нови Кладенац. Уми се и оздравићеш. А Анђелија ће одсад па док живи свим срцем волети само тебе. Онако како никад није. Иди сад својој љуби и утеши је својом снагом.

Сутрадан је туда прошла војска која је од Рогозне кренула на Косово равну. У чуду су гледали у извор у Доли који се одједном ту нашао... Сви похиташе да се напију воде која се прочу по лековитости. Кад би неко упитао где се налази тај кладенац, сви би одговарали, у Бановом доли. И то име му остаде.

* * * * *

После првог сна који јој је помогао да из очију потисне страшне и самооптужујуће слике, Анђелија се рано пробудила потпуно свесна своје кривице, свог греха према Господару који ју је тако нежно волео. И први порив беше јој да се баца са куле и тако окаже своје грехе. Но, знајући колико му је била мила, помисли да би то био претежак ударац за његову већ превише рањену душу. Не, то није добар пут, лишити га свог присуства које га је смиривало, давало му снагу. А, било би и кукавички тек тако побећи од суочавања са собом и искупљења. Мора се поднети оно што следи!

Стајала је на чардаку загладана у долину, послушнички је умирујући шум Бањштанске реке, видела пару која се издиже из старих терми. Све је то живот који не престаје ни кад се трагедије обруше на људе. Била је свесна да се и ово мора поднети и да се живот мора наставити.

Утом се јасно зачу звоно са цркве које је долазило одозго из Ловца, омиљеног Бановог ловишта. Знала је да је данашњи дан био посвећен прослави Светог Пантелејмона и одлучи да оде да се тамо причести и да затражи опроштај греха који је пекао као жива рана.

Слуга Милутин је пословао око двора и она га позва. Замоли га да јој припреми Зеленка који јој је увек био на услузи и рече му за своју намеру.

— Рано је, господарице, сачекај да се Господар врати па можете заједно...

Она га нестрпљиво прекиде.

– Овај пут идем сама. Морам бити код цркве пре свих.

Он се тихо повуче. Анђелија хитро узјаха и одјури ка Ловцу који је већ био обасјан раним јутарњим зрацима. Чини јој се да није ни трепнула кад изби на Пресло. Обузета тешким мислима зачас се нађе пред црквом која тек што је била отворена. Мири-сала је на тамјан и босиљак. На утеху, на чистоту, на наду у могућ нови живот.

Ушла је погнуте главе и ницице пала пред икону Пресвете Богородице. Сузе покајања су се сливале и смиривале узбуркану душу збуњену свим што се дешавало последњих дана. Удубљена у молитву, нађе се у неком мистичном заносу и начас осети како се нека мека рука спушта на њено теме. Потом зачу глас:

– Добро си учинила што си уместо у провалију, дошла пред Божје двери. Ниси обавила све што треба, чека те посао. Мораш се искупити како доликује бановској љуби. Ено ти у Долу Бан проплака од туге, и од суза му ниче света вода, иди умиј се и ти и тамо ће ти се рећи шта ћеш даље. Устани, кћери, невољне грехе Бог прашта!

Анђелија устаде зачуђена што никог не види у цркви, а тако јасно је чула охрабрујућ глас који јој олакша терет разорене душе. Приђе олтару и богато дарова цркву, ницице паде и пред икону Светог Пантелејмона вапећи исцељење своје огреховљене душе. Потом тихо изађе из цркве клањајући се и крстећи и истог часа узјаха Зеленка и јурну низ Трбенову. Зачас изби на Раткову главу и настави пут ка Велишту и Долу да потражи тај нови извор и свог господара.

Пре но што стиже у До, угледа узвишење које јој прикова поглед. Нешто је повуче да му се приближи и она стигавши заустави коња. Сиђе и поклони се до земље, не знајући зашто то чини. Зеленко је копитама ударао на једно место а из земље су избијале варнице. Небо се проломи а бела голубица поче да кружи над њеном главом. У кљуноу јој беше свитак. Трипут се окрете над њом и испусти свитак крај Анђелијиних ногу. Узбуђена, она дрхтавим рукама прихвати свитак и отвори га. „Благослована си да храм саградиш Цару Константину и мајци његовој Јелени који пострадаше за веру. Овде где Зеленко копа, нек се постави темељ твог искупљења. Бићеш лишена свих душевних мука, бићеш помињана у молитвама на вјеки. Обриши сузе, иди и буди уз Господара, буди му потпора, а црква ће обдржати овај народ и овај крај”.

Анђелија ницице паде на место будућег темеља цркве, узносећи молитву Господу што јој показа пут!

Потом крену ка води која се чула као живи глас Бога а беше недалеко од места на ком је стајала. Задиви се новом Кладенцу. Прекрсти се пре него што узе воду да с њом спере сав грех и терет са душе и да се врати свом дому у Бањској.

Осети како јој нека непозната снага одједном испуни цело биће и како је спремна да заједно са својим Господаром крене у изградњу Цркве Цару Константину и царици Јелени у Бановом Долу да чува успомене на његову доброту, храброст, јунаштво и људскост.

Узјаха коња и као препорођена јурну назад ка љубави коју тек сад свом снагом осети у целом бићу, и као да јој је тек тог часа копрена пала с очију, јасно угледа лице свог великог и јединственог мужа, племенитог Страхинић бана, тог часног човека који је очима продирао у срце, који је све знао и коме се све могло рећи и без речи, и бол, и страх и покајање.